

Ο Σάββας ο πνευματικός- π' «Εγνώρισας μοι οδούς ζωής»

[/ Άγιοι - Πατέρες - Γέροντες / Ορθόδοξη πίστη](#)

π' «ΕΓΝΩΡΙΣΑΣ ΜΟΙ ΟΔΟΥΣ ΖΩΗΣ»

Στις πηγές της ζωής

«Όπως τήν γή μέ τήν πλούσια βλάστησι καί καρποφορία, έτσι καί τήν τόσο καρποφόρο ψυχή τού Πνευμα-τικού παπα-Σάββα τήν άρδευαν συνεχώς άφθονα ρείθρα. Μέ τήν άδιάλειπτη προσευχή καί τήν έντονη λατρευτική ζωή άντλούσε τάνάματα τής χάριτος καί έμοιαζε μέ δέν-δρο φυτευμένο «παρά τας διεξόδους τών υδάτων».

Τις νύκτες, όλο σχεδόν τό νυκτερινό διάστημα, άγρυπνούσε προσευχόμενος. Ο ύπνος γινόταν θύμα στόν βωμό τής προσευχής. «Ορθιος, στύλος άκλόνητος, μ' ένα κομποσχοίνι μέ τριακόσιους κόμπους στό χέρι έτόξευε τόν νού του στά ουράνια καί μαζί μέ τούς φωτόμορφους αγγέλους υμνούσε «άγγελοπρεπως καί άγγελομιμήτως» (Γρηγόριος Παλαμάς) τήν υπέρθεο Τριάδα.

Άν τό άσθενικό σαρκίο διαμαρτυρόταν καί ήταν έτοιμο νά πέση καί νά παραδοθή στόν ύπνο, τό συγκρα-τούσαν οί κρεμαστήρες. Κάτω δηλαδή από τις μασχάλες του περνούσε ο παπα-Σάββας κρίκους, δεμένους σέ σχοι-νιά πού κρέμονταν από τήν οροφή τού κελλιού. Αυτή τήν μέθοδο σοφίστηκαν οί μεγάλοι έρασταί τού Θεού, ώστε νά παραμένουν όρθιοι καί άκοίμητοι στήν έπαλξι τής προσευχής.

Τί ουράνιες στιγμές ήταν εκείνες, όταν ο νούς δε-χόταν τήν «άρπαγή» καί αιχμαλωτιζόταν στά «θεία καί έπουράνια καί άπέραντα καί ακατάληπτα πράγματα», τά όποια,όπως γράφει ο Άγιος Μακάριος ο Αιγύπτιος στήν υπέροχη όγδόη πνευματική του όμιλία([5]), ανθρώπινη γλώσσα δέν ευρίσκει λόγια για νά τά έκφράση — αδύ-νατον «ρηθήναι υπό φύσεως άνθρωπίνης ή στόματι καί γλώσση διαρθρωθήναι».

Αντίστοιχη ήταν ή έντασις τής λειτουργικής ζωής. Στήν Καλύβη τής Αναστάσεως τελούσε καθημερινά τό πασχαλινό μυστήριο. Στις λειτουργίες αυτές παρευρί-σκονταν καί πολλά άφωσιωμένα πνευματικά του τέκνα πού έξωμολογούντο σ' αυτόν, καθώς καί μερικοί μοναχοί πού άναζητούσαν τήν συχνότερη Θεία Κοινωνία.

Διηγούνται πολλά για τό ύψος στό όποιο κρατούσε ο παπα-Σάββας τήν όλη λατρευτική ζωή· για τήν τάξι, τήν προσοχή, τήν επισημότητα. Άς αναφέρουμε ένδεικτικώς μία λεπτομέρεια: Ποτέ δέν χρησιμοποιούσε στόν Ναό τά παπούτσια πού φορούσε έκτος τού Ναού, άλλα είχε ειδικά παπούτσια, τις γνωστές «συρτές» καλογερι-κέςπαντόφλεςγιατήν έντός τού Ναούχρήσι. Επίσης πρόσ-εχε πολύ τήν Αγία Τράπεζα. Απέφευγε ακόμη και νά τήν έγγίζη. «Ως φοβερός ο τόπος ούτος!» αναφωνούσε.

—Όταν τόν έβλεπες στό κελλί του, μας είπαν, σου φαινόταν φτωχός και άσημος καλόγηρος, καθώς ήταν και μικροσκοπικός στό σώμα. Όιαν όμως λειτουργούσε, παρουσιαζόταν μεγαλοπρεπής, και τό πρόσωπο του έλαμ-πε σάν πρόσωπο άγγέλου.

Στόν επίσημο λειτουργικό τόνο συνέβαλλε καί ὁ ὑποτακτικός του π. Ὀνούφριος, πού εἶχε ωραιότατη φωνή καί ἦταν ανεγνωρισμένης αξίας ψάλτης. Ὁ δέ π. Ἰλαρίων, ἄν καί ἀγράμματος, διέθετε δυνατή μνήμη καί εἶχε ἕξ ακοῆς ἀποστηθίσει πολλούς ὕμνους καί ψαλμούς, ὅπως π.χ. τόν Ἄμωμο καί τόν Εξάψαλμο.

Γιά τά ουράνια καί ἀνεκλάλητα σκιρτήματα πού ἐ-νιωθε ὁ παπα-Σάββας ἐμπρός στό ἱερώτατο Θυσιαστήριο, τί νά πούμε; Ἄρκει νά ἀναφέρουμε μόνο πώς ἦταν ὑπο-τακτικός τού «Ἰβηρος παπα-Ἰλαρίωνος καί κληρονόμος τού λειτουργικοῦ του πνεύματος. Ὁ παπα-Ἰλαρίων, γρά-φει ὁ π. Ἰωακείμ Σπετσιέρης, «κατεγίνετο εἰς υπερβολι-κούς ἀσκητικούς ἀγώνας, ὅτε δέ ἐλειτούργει ἢ ὁ μόνος ἢ μετὰ τού παπα-Σάββα, ὅτε ἐψάλλετο τό «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ», ἔτυπτε σφοδρῶς τό στή-θος καί ἐκλαι ε». Ποῖος ξέρει τί θά ἀντίκρουζαν τις στιγμές ἐκεῖνες τά διορατικά του μάτια! Ὅπως δὴποτε τούς ἀγγέλους νά λειτουργοῦν μέ φρίκη ἐμπρός στό αἰ-μόφυρτο καί ἐσφαγμένο Ἄρνιο. Καί τί τού ἀπέμενε νά κάνη παρά νά χτυπά τό στήθος του καί νά ἀναλύεται σέ λυγμούς!

Ἄς ἀναφέρουμε ἐδῶ κάτι παρόμοιο. Προ ετῶν ζούσε ἀκόμη καί ἀσκήτευε κοντά στήν Ἱ. Μονή Σταυρονικήτα ὁ ερημίτης παπα-Τύχων. Ὅταν λειτουργοῦσε, ὁ-πως διηγούνται, πολλές φορές στόν Χερουβικό Ὁμνο περιέπιπτε σέ ἐκστασι, ἀτένιζε τά χερουβίμ καί ἀκουγε τόν τρισάγιο ὕμνο. Ὁ ψάλτης γεμάτος ἱερό δέος περί-μενε μισή ὥρα, μία ὥρα γιά νά συνέλθῃ ὁ λειτουργός ἀπό τήν θεία ἀρπαγή. Ἀγγελικές, παραδεισένιες ὥρες λειτουρ-γικῆς ζωῆς!

Σ' αὐτά τά πλαίσια ἐκινεῖτο ἡ λειτουργική ζωή τού παπα-Σάββα. Ζωή γεμάτη συγκλονισμούς, δάκρυα, ἀγγελικά σκιρτήματα, ἐκστάσεις καί θεῖες ἀρπαγές. «Ἄξιόν ἐστίν», ἐψάλλε μαζί μέ τά ἑξαπτέρυγα σεραφίμ, «τό ἄρνιον τό ἐσφαγμένον λαβεῖν τήν δύναμιν καί πλούτον καί σοφίαν καί ἰσχύν καί τιμήν καί δόξαν καί εὐλογίαν» (Ἄ«οκ., ε', 12). Καί ὁ Εσταυρωμένος καί Ἀναστάς Κύ-ριος τόν ἔτρεφε καθημερινά μέ τό Σῶμα Του καί τό Αἷμα Του, «γιγνόμενος παράδεισος, ξύλον ζωῆς, μαργα-ρίτης, στέφανος, οἰκοδόμος, γεωργός, παθητός, ἀπαθής, ἄνθρωπος, Θεός, οἶνος, ὕδωρ ζών, πρόβατον, νυμφίος, πολεμιστής, ὄπλον» (Μακαρίου τού Αἰγυπτίου, 31η πνευ-ματική ομιλία).

Ἐτσι μέ τήν προσευχή καί μέ τήν καθημερινή λει-τουργία ποτιζόταν συνεχῶς στις πηγές τῆς ζωῆς καί τῆς ἀθανασίας, γινόταν «ξύλον εὐθηνούν παρ' ὕδατα» (Τερεμ., ιζ', 8), καί ἀνέδιδε ἀνθηρούς κλάδους καί γλυκεῖς καρ-πούς δικαιοσύνης.

Θά χρειασθή όμως στήν συνέχεια νά αναφερθούμε πάλι στήν λειτουργική ζωή τού παπα-Σάββα, νά τόν απολαύσουμε σ'ένα άλλο σημείο, γιά νά θαυμάσουμε τό ύψος τής πρός τόν πλησίον αγάπης του.

«Μνήσθητι Κύριε...»

Οί ποταμοί τής χάριτος πού αναβλύζουν από τήν αναίμακτο θυσία προσφέρονται όχι μόνο στους ζώντας, αλλά και στους τεθνεώτας. Γι' αυτό οί λειτουργοί τής Εκκλησίας δέν παύουν από τού νά δέωνται: «Μνήσθητι Κύριε... Υπέρ υγείας... Υπέρ αναπαύσεως τών ψυχών τών δούλων Σου...». Και όσο περισσότερη είναι ή πίστις και ή αγάπη τους, τόσο μεγαλύτερος είναι ο κατάλογος τών ονομάτων.

Τί νάπούμετώρα γιά τόν αριθμό τών ονομάτων πού μνημόνευε ο παπα-Σάββας; Ονόματα «ών ούκ έστιν αριθμός»! Τήν Προσκομιδή τήν άρχιζε μόνο. Δέν ένοούσε νά τήν τελειώση. Χρησιμοποιούσε ένα πολύ μεγάλο δισκάριο, πού έφερε και τήν παράστασι τής Γεννήσεως, και δύο, δυόμισυ, τρεις ώρες έβγαζε μερίδες και μνημόνευε άκατάπαυστα.

—Άγιε Πνευματικέ, τού έλεγαν μερικοί Πατέρες, πολύ κουράζεσαι. Γιατί τόσα ονόματα; Γιατί τόση ώρα ορθοστασία;

— Δέν κουράζομαι, άπαντούσε εκείνος. Αντιθέτως αισθάνομαι μεγάλη χαρά. Ωφελούνται κατά πολλά οί μνημονευόμενοι. Η ωφέλειά τους είναι χαρά μου.

Μερικές φορές δέν τούς απέκρυπτε πώς ο Θεός μέ κάποια άποκάλυψι τού φανέρωσε τήν μεγάλη ωφέλεια πού παίρνουν οί ψυχές από τήν μνημόνευσι. Επρόκειτο γιά ένα δραμα πού είχε ιδεί ως νέος άκόμη Ιερέυς στό Κάθισμα τού Αγίου Ιακώβου. Γιά κάποιον Άγγελο πού μέ τήν μορφή Ιερέως έπλενε και εσβυνε άμαρτήματα «έν τω αίματι τού Άρνίου». Τήν άποκάλυψι όμως αύτή δέν τήν άνεκοίνωσε σέ κανένα. Και όλοι έρωτούσαν: «Τί άραγε νά έχη ιδεί ο Πνευματικός; Τί ήταν αύτό πού

τόν παρεκίνησε νά μνημονεύη τόσα ονόματα»;

Στό τέλος, πριν από τήν κοίμησί του σκέφθηκε πώς δέν έπρεπε νά κρατήση μυστική τήν άποκάλυψι. Τήν κατέγραψε και τήν άφησε στά χειρόγραφα του. Τό 1925 αναδιφώντας ο π. Ιωακείμ Σπετσιέρης τά κατάλοιπα του τήν βρήκε και τήν άντέγραψε. Τό κείμενο έχει ως έξης:

«Προς τούς ερωτώντας, πόθεν παρακινηθείς μνημονεύω κατ' όνομα και έξάγω μερίδας εις τήν προσκομιδήν, εις τάς καθ' έκάστην έκτελουμένης λειτουργίας.

»Κατά τό 1843 έτος, από τών Ιβήρων ήλθομεν είς τήν τού Διονυσίου μονήν ήσυχάζοντες άνωθεν τής Μο-νής είς τό κάθισμα έχον έκκλησίαν του Αγίου Ιακώβου τού Άδελφοθέου, ή όποία ή το παλαιά και είπεν ο Γέροντάς μου τω Ήγουμένω και τήν άνεκαίνισεν έκ θεμελίων και ήλθεν ο Άρχιερεύς νά τήν εγκαινίαση· και τό έσπέρας ήλθεν είς Ιερομόναχος τής Μονής και έρραψε τάς ποδιάς τής θείας Τραπέζης και τής προσκομιδής και έβρασε τά μίγματα τών εγκαινίων.

»Και τό πρωί, μετά τά εγκαινία και τήν λειτουργίαν είπε πρός τόν Γέροντά μου, «παρακαλώ νά δώσης μερικά ονόματα τού παπα Σάββα, έπειδή κάμνει κάθε ήμέραν λειτουργίαν, νά τά μνημονεύη 40 ήμέρας εις τήν προσκομιδήν». Και τού είπε «δώσε του όσα θέλεις». Και εγραψεν ο Άρχιερεύς εις ένα χαρτί 62 ονόματα και εις τό τέλος έγραψε και όσα εδωκεν έλεημοσύνην τόν παπα Στέφανον.

»Και άφού τά έμνημόνευσα τάς 39 ήμέρας, τήν ή-μέραν όπου θά έγέγοντο 40 άκουμβών είς τό αναλόγιον και περιμένων νά έλθη ο Γέροντάς μου νά πάρω καιρόν διά νά λειτουργήσω, άπεκοιμήθην και βλέπω είς τόν ύπνον μου, ότι ήμην φορεμένος τήν ίερατικήν στολήν και ιστάμενος έμπροσθεν τής άγίας Τραπέζης, και ήτο επάνω τής άγίας Τραπέζης ο άγιος δίσκος τής λειτουργίας γε-μάτος μέ τό αίμα τού Χοιστού.

»Βλέπω και έρχεται ο παπα Στέφανος και παίρνει τό χαρτί από τήν προσκομιδήν και τήν λαβίδα και ήλθεν εις τήν άγιαν Τράπεζαν, και βάλει τό χαρτί επάνω κοντά εις τόν άγιον δίσκον και βουτά τήν λαβίδα εις τό αίμα τού Χρίστου και σβύνει ένα όνομα και πάλιν βουτά και σβύνει, έως δπου έτελείωσαν όλα και έκαθάρισε τό χαρτί. Έξύπνησα και έγώ και ήλθεν και ο Γέροντας μου και τώ είπον και μού είπε «δέν σοι είπα νά μήν πιστεύης όνειρα»; Και μετά τήν λειτουργίαν μοί είπεν «εσύ δέν είσαι άξιος νά συγχωρεθούν αι άμαρτίαι εκείνων. Μέ τήν πίστιν έλαβον τήν άφεσιν τών άμαρτιών».

Αύτη είναι ή αιτία πού μνημονεύω τά ονόματα όλων».

Μέ τόν καιρό αύξανε ο αριθμός τών γνωστών, τών έξομολογουμένων, αúτων πού ζητούσαν τις προσευχές του, καί έτσι μεγάλωνε καί ο κατάλογος τών ονομάτων. Χιλιάδες ονόματα! Ίού νά προλάβη νά τά μνημόνευση όλα! Καί τί σκέφθηκε; Τά χώρισε σέ τρία μέρη. Τά άντέγραψε μέ ώραία μεγάλα καί καλλιτεχνικά γράμματα σέ τρία βιβλία μεγάλου σχήματος καί τά διάβαζε ένα κάθε ημέρα. Οί Πατέρες τής Ιεράς Μονής Κουτλουμουσίου, οί όποιοι εύλαβούντο ύπερβολικά τόν γέροντα Πνευμα-τικό, έφρόντισαν μετά τόν θάνατο του νά προμηθευθούν από τούς υποτακτικούς του ένα από τά βιβλία αúτά, καί τό έφύλαγαν σαν ιερό κειμήλιο.

Τό παράδειγμα τού παπα-Σάββα ας ενισχύση μέσα μας μερικές παραθεωρημένες ίσως αλήθειες σχετικές μέ τήν λειτουργική ζωή καί μέ τις πλούσιες δωρεές πού άναβλύζουν από τήν θυσία τού Γολγοθά. Πόσα δέν θά είχε νά μας πή για τό θέμα αúτό ο Άγιος Κύριλλος Ιεροσο-λύμων (δ' αιών) μέ τήν Ε' Μυσταγωγική Κατήχησί του!

Παραστάτης καϊ σύμβουλος

— Πνευματικέ μου, του λέει μία ήμερα ο π. Αρσέ-νιος, ο όποιος προ καιρού από μία Μονή τής Χίου ήρθε στην Σκήτη τής Άγίας Άννης. Τί νά κάνω; Αισθάνομαι πολύ τήν ανάγκη τής συχνής Θείας Κοινωνίας. Μού λέ-νε μερικοί Πατέρες νά κοινωνώ κάθε σαράντα ήμερες. Δέν άναπαύεται ή ψυχή μου. Πές μου τί νά κάνω.

—Νά έρχεσαι έδώ στην Καλύβη μας καί έγώ θά σέ κοινωνώ συχνά, τού είπε ο παπα-Σάββας.

Καί άργότερα για μονιμώτερη λύσι τού συνέστησε νά αλλάξη διαμονή.

— Νά έγκατασταθής στην Σκήτη τών Καυσοκαλυβίων. Έκεί δέν θά σου μιλάη κανείς.

***

Άλλοι μοναχοί μέ μεγάλη πνευματική δίψα παρακαλούσαν τόν Πνευματικό νά τούς μύση στά μυστικά τής νοεράς προσευχής. Καί εκείνος, άν διεπίστωνε πώς διέθεταν κατάλληλο πνευματικό άσκό για νά συγκρατήση τό δυνατό καί μεθυστικό κρασί, τούς ικανοποιούσε τό αίτημά τους.

Πολλοί μοναχοί καλλιεργούσαν τήν νοερά αυτή προσευχή υπό τήν έποπτεία καί επίβλεψί του. Γνωρίζου-με ότι άνάμεσα σ' αúτους άνηκε καί ο Καυσοκαλυβίτης μοναχός Θεοφύλακτος — έκοιμήθη τό 1927 σέ ήλικία 72 έτών — ο όποιος μάλιστα παρίστανε τόν σαλό([6]).

***

Στόν παπα-Σάββα συνέβαινε ό,τι και στους οσίους σάρετς τής Ρωσικής Όρθοδοξίας. Δέν περιώριζε τήν πνευματική του προσφορά στό καθαρώς εξομολογη-τικό έργο, αλλά έδειχνε μία εύρύτερη καί γενικώτερη συμπαράστασι στά ποικίλα προβλήματα τών ανθρω-πων πού τόν έπλησίαζαν. Αυτό φαίνεται καθαρά στό έπόμενο περιστατικό:

Στόν καιρό τού παπα-Σάββα τό Άγιον Όρος ήταν υπό τήν επικυριαρχία τών Τούρκων, καί δέν ήταν σπάνιο νά αναφύωνται διάφορα σοβαρά προβλήματα με-ταξύ τών Μονών καί τής Τουρκικής Αρχής.

— Άγιε Πνευματικέ, τού λένε κάποτε ταραγμένοι με-ρικοί Πατέρες από τήν Μονή Κουτλουμουσίου, βρισκό-μαστε σέ τραγική θέσι. Ήρθαμε σέ σύγκρουσι μέ τόν καϊ-μακάμη (τόν ανώτερο διοικητή). Τό Μοναστήρι μας άπειλείται μέ καταστροφή. Τί νά κάνουμε; Σώσε μας!

Στήν κρίσιμη αυτή περίπτωση ο παπα-Σάββας τούς έδωσε τέτοια συμβουλή, πού σέ κάνει νά μένης κατά-πληκτος μόλις τήν άκούσης.

— Νά τοποθετήσετε, τούς είπε, έμπρός στήν πύλη τής Μονής τό άγγλικό στέμμα. Στις γωνίες καί στόν πύργο νά βάλετε άγγλικές σημαίες. Οί Τούρκοι δέν θά τολμήσουν νά τά βάλουν μέ τήν Αγγλία.

Οί Πατέρες εφήρμοσαν τήν συμβουλή. Ή μανία τών Τούρκων άνεκόπη έμπρός στό άπροσδόκητο θέαμα. «Έτριζαν τά δόντια τους, αλλά τίποτε δέν μπορούσαν νά κάνουν. Ύπεχώρησαν, γιατί βεβαίως δέν είχαν καμμία δρεξι νά δημιουργήσουν διπλωματικό επεισόδιο καί νά

έρθουν αντιμέτωποι μέ τήν Μεγάλη Βρεττανία.

Πολλοί πού είχαν άκούσει για τόν παπα-Σάββα καί δέν είχαν τήν δυνατότητα νά τόν έπισκεφθούν, τόν κατέ-κλυζαν μέ έπιστολές. Καθώς περνούσαν τά χρόνια ο αριθμός τών έπιστολών πού κατέφθανε στόν Πνευματικό σημείωνε άλματώδη άνοδο. Πλήθος έπιστολών, καί από πολύ μακρινές αποστάσεις. Από τά Ιεροσόλυμα, από τούς Σαββαίτες Πατέρες, από τήν Ρωσία, ακόμη καί από τούς Όρθοδόξους πού ζούσαν στήν Αμερική.

«Όσοι έπισκέπτονταν τήν Καλύβη τής Αναστάσεως καί άντίκρυζαν τούς σωρούς από τά γράμματα πού έπαιρ-νε, έμεναν έκπληκτοι. Ντουλάπια ολόκληρα ήταν γεμάτα από έπιστολές.

Γιά νά ανταποκριθή ο παπα-Σάββας στις απαιτήσεις τής αλληλογραφίας αναγκαζόταν νά διαθέτη, καί μάλι-στα πρός τά τελευταία χρόνια, αρκετές νυκτερινές ώρες. Τί νά κάνη; Αυτό σημαίνει Πνευματικός πατήρ, νά έκδαπανάται γιά τά τέκνα του. Μέ τά ώραία του γράμματα, γιατί ήταν σπουδαίος στήν καλλιγραφία, έκλεινε μέσα στις άπαντήσεις του τήν σοφία τού Θεού, τήν παρηγορία, τήν χαρά, τήν ειρήνη καί τά προσέφερε στόν λαό τού Θεού. Δέν υπελόγιζε καθόλου τόν κόπο. Τό μόνο πού υπελόγιζε ήταν ή φωνή τού Μεγάλου Ποιμένου: «Σάββα Ίλαρίωνος, άγαπας με; Ποίμαινε τά πρόβατά μου».

Μία έπιστολή κειμήλιο

Στά κατάλοιπα τού παπα-Σάββα βρέθηκε μία πολύ σπουδαία έπιστολή του. Απευθύνεται μέ ήμερομηνία 12

Δεκεμβρίου 1907 «εις Ρωσσίαν, εις Αικατερίνην». Δέν γνωρίζουμε γιά ποιά Αικατερίνη πρόκειται. Είναι μάλλον απίθανο νά πρόκειται γιά τήν Αικατερίνη Ντολγκορούκι, σύζυγο τού Τσάρου Αλεξάνδρου Β'. Τό βέβαιο είναι πώς ή Αικατερίνη αυτή είχε στενούς συγγενικούς δεσμούς μέ τήν αυτοκρατορική οικογένεια.

Τόν καιρό εκείνο ο Τσάρος της Ρωσίας περνούσε τραγικές ώρες. Ή άτμόσφαιρα της χώρας του ήταν άνησυχητικά ταραγμένη. Πολλά τά δεινά: Άθεϊστικές ιδέες, μηδενισμός, άλυτα κοινωνικά προβλήματα, λαϊκές διαμαρτυρίες, επαναστατικά κινήματα, συνωμοσίες, πο-λιτικοί φόνοι, άναρχία. Στις δύσκολες αυτές στιγμές αυ-θόρμητα ζητεί κανείς νά στηριχθή κάπου. Έτσι βλέπουμε τόν εύσεβή Τσάρο Αλέξανδρο Γ' (1881-1894) νά συντροφεύεται στις ώρες της αγωνίας του από τόν άγιώτατον εκείνο Ιερέα Ιωάννη της Κρονστάνδης.

Άλλά και ο Αγιορείτης μας Πνευματικός δέν είναι άγνωστος. Ή φήμη του έχει φθάσει ως τά τσαρικά άνάκτορα, και πρόσωπα της αυτοκρατορικής οικογενείας, όπως ή εν λόγω Αικατερίνη, τού στέλνουν έπιστολές και ζητούν τήν δύναμι των προσευχών του. Αλήθεια, πόσο μαγνητίζει τις ψυχές τών ανθρώπων, άνεξαρτήτως θέσεως και άξιώματος, εθνικότητος και άποστάσεων, ή λάμψις της άρετής, ή άκτινοβολία της άγιότητος!

Άς παρακολουθήσουμε όμως τήν άπάντησι τού παπα-Σάββα στις έπιστολές πού έλαβε από τήν «τιμιωτάτην και εύσεβεστάτην Αικατερίνην».

«ΕΙ\$ Ρωσσίαν, εις Αικατερίνην

»Εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος

«Τιμιωτάτη, εὐσεβεστάτη καὶ εὐλαβεστάτη Κυρία

Αἰκατερίνη σὺν τῷ Σεβαστῷ καὶ εὐλαβεστάτῳ συζύγῳ σου καὶ φιλτάτοις σου τέκνοις, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά, εὐχομαί σας ἐκ μέσης ψυχῆς.

»Ἀγαπητή! Ἐλαβὼν τὴν τιμίαν ἐπιστολήν σου ὁμοῦ μετὰ εἰκοσιπέντε Καρπόβουλα, καὶ ἐχάρην λίαν περὶ τῆς ποθητῆς μοι ἀγαθῆς υγείας σας, περὶ ἧς νύκτα καὶ ἡμέραν παρακαλῶ τὸν Θεόν, οὐ μόνον εἰς τὰς καθημέραν ἐκτελουμένας ἡμῶν προσευχὰς καὶ ἀγρυπνίας ὀλονυκτίους ὁμοῦ μετὰ τὴν συνοδείαν μου, τὰ πνευματικά μου τέκνα λέγω Ὀνούφριον μοναχόν Ἁγιογράφον καὶ Ἰλαρίωνα μοναχόν Σάββαν, οἱ ὅποιοι σας ἀγαποῦν ὡς ἰδίους ἀδελφούς δια τούτο σὰς λέγω ὁμοῦ μετὰ τὸν Ἀπόστολον Ἰϊάυλον: Χαίρε-τε ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ χαίρετε» μάλλον δὲ χαί-ρε σὺ μακαρία Αἰκατερίνη ὅπου σέ ἤξιωσεν ὁ Θεός νὰ τὸν προσφέρῃς δῶρα ἐκλεκτά ἐκ τῆς καθαρωτάτης κοι-λίας σου τὰ δύο φίλτατα τέκνα σου.

»Καί έχεις νά λάβης μέγαν τόν μισθόν από τόν Χριστόν εἰς τήν Οὐράνιον Βασιλείαν του, διότι αὐτά τά φίλ-τατα τέκνα σου δέν δουλεύουν φθαρτόν Βασιλέα καί πρόσκαιρον, ἀλλά τόν οὐράνιον Βασιλέα τῶν Βασιλευόν-των καί Κύριον τῶν Κυριευόντων, τού οποίου ἀντιπρόσωπος καί Κυβερνήτης εἶναι ὁ ὀρθοδοξότατος καί Χριστιανικώτατος, ὁ Αυτοκράτωρ καί Βασιλεύς τῆς εὐλογημένης Ρωσσίας καί ὅλου τού Χριστιανισμοῦ Κύριος Νικόλαος([7]), ἐπειδή σήμερον μόνος Κύριος εἶναι Βασιλεύς τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Πίστεως, χρισμένος μέ τό Πνεῦμα τό Ἅγιον εἰς τύπον τού Χριστοῦ, ὑπό τόν ἥλιον εἰς ὅλην τήν Οἰκουμένην καί ουδεῖς ἄλλος. Διά τούτο ὅποιος Χρι-στιανός δέν προσεύχεται νύκτα καί ἡμέραν υπέρ αὐτοῦ καί περὶ παντός τού Παλατιοῦ καί τού στρατοπέδου αὐτοῦ, ἐκείνος μάτην νομίζει ὅτι εἶναι Χριστιανός. Ἐγώ δέ ἀγαπητή, καθημέραν ἐκτελών τήν φρικτήν καί ἱεράν λειτουργίαν, ουδέποτε ἐλειτούργησα χωρὶς νά μή παρα-καλέσω τόν Θεόν καί νά λάβω μερίδα, νά τήν ενώσω μέ τό Τίμιον Αἷμα τού Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐξαιρέτως διά τόν Αυτοκράτορα καί Βασιλέα Ἀλέξανδρον([8]) καί ἀκολούθως παντός τού παλατιοῦ καί τού στρατοπέδου αὐτοῦ. Αὐτά τέκνον μου ἀναγκαστικῶς σέ τά ἔγραψα, διότι δέν θέλω νά εἰσακούωμαι εἰς τόν κόσμον, ἀλλ' ἐπειδή μέ ἔγραψες καί ἀπαξ καί δις καί τρις διά νά παρα-καλώ τόν Θεόν διά τά φίλτατα τέκνα σου, ὅπου εἶναι ἐ-τοιμα νά ἀποθάνουν διά τήν ὀρθόδοξον πίστιν καί τήν ἀγάπην τού Ἰησοῦ Χριστοῦ, τούτου χάριν διά νά μή σέ λυπήσω ἔγραψα καί υπέρ τά μέτρα μου. «Ὅθεν παρακαλώ τόν Θεόν δι' ὅλους σας νά ἀξιώση τῆς Βασιλείας τῶν οὐρανῶν νά εὐφραίνησθε αἰωνίως εἰς τό γλυκύτατον φῶς καί τό κάλλος τῆς ἁγίας καί ζωοποιῆς Τριάδος, ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων τῶν Ἁγίων. Ἀμήν. Ἐν ἔτει 1907, Δεκεμβρίου 12.

Ὁ ταπεινός; Σάββας ἱερομόναχος, πνευματικός ἐκ Μικρας Ἁγίας Ἄννης, Ἐκκλησία ἡ Τιμία καί Ἀνάστασις (βίος) τού Χριστοῦ. Σας ἀσπάζονται τά πνευματικά μου τέκνα».

(Πιστόν ἀντίγραφον)

Ἡ ἐπιστολή αὐτή, πολύτιμο πνευματικό κειμήλιο, ἀν μελετηθῆ μέ προσοχή μας ἀνοίγει πολλά παράθυρα πρὸς τόν θαυμαστό ψυχικό οὐρανό τού παπα-Σάββα.

Πόση ὑποποιός ταπείνωσις δέν κρύβεται σ' ἐκείνη τήν φράσι, Ἀὐτά τέκνον μου ἀναγκαστικούς σέ τά ἔγρα-ψα διότι δέν θέλω νά εἰσακούομαι εἰς τόν κ ο σ μ ο ν, ἀλλ' ἐπειδή μέ ἔγραψες καὶ ἀπαξ καὶ δις καὶ τ ρ ῖ ς...»!

Τό άλλο πάλι σημείο πρὸς τό τέλος, «νά εύφραίνησθε αιωνίως εἰς τό γλυκύτατον φως καί τό κάλλος τῆς ἀγίας καί ζωοποιού Τριάδος, ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων τῶν Ἀγίων», ἀποτελεῖ τήν πιό εύστοχη καί πιο επιγραμματική περίληψη ολοκλήρων κεφαλαίων τῆς Μυστικῆς Θεολογίας.

Πάσχα στόν Ουρανό

Ἡ Μεγάλη Τεσσαρακοστή τοῦ 1908 βρήκε τόν γέροντα Πνευματικό καταβεβλημένο. Οἱ σωματικές δυ-νάμεις τόν εγκατέλειπαν. Τό σάρκινο σκῆνωμα κατέρρευε. Εκείνο πού «τον κρατούσε ἀκόμη στήν ζωή ἦταν ἡ Α-γία Τράπεζα. Λειτουργούσε, ὅπως αναφέρει ο Διονυσίατης Καθηγούμενος Γαβριήλ, «μέχρι βαθέος γήρατος καθ' ἡμέραν, ἀπαξ τῆς ἡμέρας γεύομενος ἄρτου καί νηστησίμου ἐψήματος, τά δέ τελευταία του 4-5 ἔτη συνετηρεῖτο μόνον διά τῆς καταλύσεως τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου -καί πρὸς τό ἑσπέρας ενός φλυτζανίου καφέ». «Ὡστόσο <(ο ἔσω ἄνθρωπος» ἦταν ακμαιότατος, ἡ δέ καλωσύνη καί ἡ γλυκύτης πού ξεχύνονταν τώρα στό πρόσωπο του -προξενούσαν ιδιαίτερη ἐντύπωση.

«Ἡ Καλύβη του πανηγύριζε τήν ἡμέρα τῆς Αναστά-σεως. Πολλοί πού εἶχαν προηγουμένως περάσει ἀπό τό ἐξομολογητήριο του Γέροντος Πνευματικοῦ παρέμεναν νά εορτάσουν μαζί του τό Πάσχα. Λουσμένοι μέ τό μυ-στήριο τῆς συγγνώμης ἐνιωθαν ἐντονα τήν Ἀνάστασι. Στήν φτωχική αὐτή Καλύβη αισθάνονταν ὅλο τό εκθαμ-βωτικό μεγαλεῖο τῆς πασχαλινῆς ἐορτῆς. Τήν χρονιά εκείνη τό Πάσχα ἐπεφτε στις 13 Ἀπριλίου, ἀλλά ο παπαΣάββας δέν φαινόταν πώς θά τό προλάβαινε. Θά τό ἐώρταζε μάλλον στόν Οὐρανό. Σήκωνε στήν πλάτη του 87 χρόνια γεμάτα πνευματικούς μόχθους, καί οἱ ὠμοί του ἐπρεπε τώρα νά γείρουν καί ν' ἀναπαυθούν.

Ο Θεός συνηθίζει νά παίρνη κοντά του τούς Ἁγίους του σέ κάποιες σημαδιακές ἡμερομηνίες. Ἦταν Παρα-σκευή, 4 Ἀπριλίου, εσπερινός τῆς Αναστάσεως τοῦ Λα-ζάρου. Ο Γέρων Πνευματικός μέ συγκεντρωμένες τις ασθενικές του δυνάμεις τελούσε τήν Προηγιασμένη. «Ἦ-ταν ἡ τελευταία του Λειτουργία—τό ἤξερε—καί ἡ συγκίνησίς του ἦταν ἀποκορυφωμένη. Τά εσπερινά ἀναγνώ-σματα ἐπαύξαναν τήν συγκίνησι. Ὡμιλούσαν γιά θανά-τους ιερῶν προσώπων: «Γενέσεως τό ἀνάγνωσμα... Καί ἐξάρας Ἰακώβ τούς πόδας αὐτοῦ ἐπί τήν κλίνην ἐξέλιπε... Καί εἶπεν Ἰωσήφ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ λέγων ἐγώ ἀπο-θνήσκω...». Ἦταν ἡ κατάλληλη ὥρα τῆς ἀναχωρήσεως. Καί ο παπα-Σάββας μήπως δέν εἶχε παλέψει σάν τόν Πα-τριάρχη Ἰακώβ γιά νά κατακτήσῃ τόν Θεόν, καί μήπως σάν τόν Ἰωσήφ δέν εἶχε σιτοδοτήσῃ τόν πεινασμένο λαό τοῦ Θεοῦ;

«Μετά τήν Θεῖαν Λειτουργίαν ἐκάθησεν ὡς κεκοπιακῶς καί λέγει εἰς τούς δύο

υποτακτικούς του Όνούφριον και Ιλαρίωνα:

»—Έλθετε να διαβάσω εις ύμās συγχωρητικήν εύχήν, διότι μετ' όλίγην ώραν άποθνήσκω» (Σπετσιέρης).

Τούς ευλόγησε, τούς άπεχαιρέτησε, τούς έδωσε τις τελευταίες του υποθήκες, τούς ώμίλησε για τήν συνάντησι στήν Άνω Μητρόπολι. Στιγμές ιερές, φορτωμέ-νες από πένθος, σιωπή και μυστήριο^ Μέ άπέραντη τώρα γαλήνη στό πρόσωπο προσδοκούσε τήν έπίσκεψι τών αγγέλων, ένώ τά χείλη του δοξολογούσαν ακατάπαυστα τόν Κύριον τής ζωής και τού θανάτου.

Τήν ενάτη βυζαντινή ώρα, τρεις ώρες πριν βασιλέψη ο ήλιος στόν Άθωνα, μέσα στά δάκρυα τών υποτακτι-κών, στίς εύωδίες πού σκορπούσαν τά λουλούδια τού Απριλίου, στά άνοιξιάτικα κελαδήματα τών πουλιών τής έρήμου, στά θυμιάματα τών έσπερινών προσευχών ή ψυχή τού Πνευματικού πετούσε στους ουράνιους θα-λάμους, στους κόσμους τής άφθαρσίας. Πετούσε γεμάτη έλπίδα αναστάσεως, ένώ ή Έκίλησία δοξολογούσε Εκεί-νον πού κατενίκησε τόν θάνατο και χάρισε τήν άνάστασι στόν τετραήμερο Λάζαρο.

Ο Κύριος Ιησούς περίμενε τήν ήγαπημένη ψυχή στό άκρογιάλι τής επουρανίου Τιβεριάδος, για να τής προσφέρη «τό βασίλειον τής ευπρεπείας και τό διάδημα τού κάλλους». Τής άπηύθυνε τό άσματικό: «Καλή ει, ή πλησίον μου, ως εύδοκία, ώραία ως Ιερουσαλήμ... Ωμοιώθης τω φοινίκι» (Άσμα, στ' 4, ζ' 7).

Μέ τήν κοίμησι τού ιερού και καρποφόρου αυτού φοίνικος γέμισαν οί ψυχές θλίψι. Δημιουργήθηκε κενό δυσαναπλήρωτο. «Εφυγε ένας δυνατός Από δυνατών

Ισραήλ», μία άνεπανάληπτη προσωπικότητας.

***

Τό μονοπάτι πού άνηφόριζε προς τήν Μικρά Αγία Άννα σχεδόν νεκρώθηκε, τό ταχυδρομείο δέν μετέφερε τήν πληθωρική άλληλογραφία, ή Καλύβη τής Αναστά-σεως βυθίσθηκε στήν ήσυχία. Ωστόσο μερικοί ευλαβείς προσκυνηταί άνέβαιναν για να ράνουν μέ δάκρυα τόν τάφο τού Πνευματικού και να παρακαλέσουν κάποιον Τερέα να τού διαβάση ένα τρισάγιο.

Στό Μπουραζέρι, κοντά στίς Καρυές, ο γέρων Άρσένιος, τής εκλεκτής συνοδίας τού παπα-Χαραλάμπου, μδς διηγήθηκε τά έπόμενα:

—Τό 1909 άναχωρώντας από τόν Καύκασο πέρασα από τήν Παλαιστίνη και τήν Αίγυπτο, και κατευθυ-νόμουν προς τό Άγιον Όρος. Στήν Αλεξάνδρεια ο Πα-τριάρχης μου έδωσε χρήματα. «Να περάσης, μου ειπε, από τήν Σκήτη τής

Μικράς Ἀγίας Ἄννης καί νά κάνης ένα τρισάγιο στόν τάφο τού παπα-Σάββα. Πνευματοφόρος άνθρωπος. Τόν είχα Πνευματικό. Τόν έγνώρισα στά Ιε-ροσόλυμα».

Αυτά είπε στόν π. Αρσένιο ο Πατριάρχης. (Πρό-κειται γιά τόν Φώτιο, έκ Τήνου, πού ήταν έναρετος, μορ-φωμένος, δεινός ίεροκήρυξ, καί προερχόταν από τους Αρχιερείς τού Πατριαρχείου Ιεροσολύμων). Καί Πατριάρχαι ακόμη ύποκλίνονταν έμπρός στόν παπα-Σάββα!

Όταν μετά από καιρό άνεχώρησε γιά τήν αιωνιό-τητα καί ο γερο-Όνούφριος, Γέροντας τής Καλύβης απέ-μεινε ο π. Ίλαρίων. Μέ τόν διαλεκτό ύποτακτικό πού α-πέκτησε, τόν Εμμανουήλ Παπαδοβασιλάκη, από τήν Κρήτη, τόν όποιοι ώνόμασε π. Όνούφριο, φιλοτεχνού-σαν σφραγίδες άρτοκλασίας καί μιλούσαν συνεχώς γιά τόν άείμνηστο Πνευματικό, τόν «παππού» τού νέου μοναχού.

Στούς έπισκέπτες τής Καλύβης ο γερο-Ίλαρίων έξιστορούσε συνεχώς τό μεγαλείο τού μακαρίου Γέρον-τος. Τούς έδειχνε, αν τό ζητούσαν, καί τά χειρόγραφα του. Φωτογραφία δέν είχε νά τούς δείξη, γιατί «ο άείμνηστος ήν όνομαστός ασκητής καί έρημίτης καί απέφευγε φω-τογραφίας» (Πάυλος ιατρός, Λαυριώτης). Τούς έπέτρεπε ακόμη νά ασπασθούν καί τήν σεπτή κάρα του, πού τήν φύλαγε στήν Εκκλησία ως κόρηι όφθαλμού.

«Εις τήν Καλύβην, έν ή διέμενεν έν τή Μικρά Ἄγία Ἄννη ο πνευματικός Σάββας — γράφει ο π. Ιωακείμ

Σπετσιέρης — έχουσιν τήν κάραν του, ήτις ομολογώ ότι μοι προύξένησεν, ως τήν ήσπάσθην, τοιαύτην έντύπωσιν ως κάρα άγίου ανδρός» (Άπομν., Α', σ. 22).

Μήπως και ο βίος του δέν προξένησε σ' εμάς έντύ-πωσι βίου άγίου ανδρός; Καί τά πλήθη πού άνέβαιναν πρós τήν Καλύβη του πώς έκφράζονταν;

—Πηγαίνουμε γιά νά εξομολογηθούμε στόν Άγιο Σάββα, συνήθιζαν νά λένε.

Δέν απομένει παρά νά αναγνωρισθή καί επισήμως ή άγιότης του από τήν Έκκλησία. Τό εύχόμεθα όλοψύχως. Διότι υπήρξε ο παπα-Σάββας κατά κοινήν ο-μολογία φωτεινό μετέωρο άρετής, θαλερό κλήμα τής άγίας Αμπέλου, φιλεύσπλαγχνος, παρηγορητικός, «ισχυ-ρός έν πολέμα»), προφητικός, όσιακός, άξιομακάριστος, άνθρωπος τού Θεού, ήγαπημένος καί μεμαρτυρημένος υπό Θεού καί ανθρωπων.

(**) Γιά τόν γέροντα Βαρνάβα ο ττ. Ιωακείμ Σπετσιέρης ση-μειώνει τά έξής

αξιόλογα:

«Εἰς τό κελλίον του οὐδέν εἶχεν εἰ μὴ μίαν ψάθου, ἐν ἰταλαιόν

Μη

(*) Στόν μοναχισμό ὑπάρχει ποικιλία τρόπων ἀσκήσεως. Κατά τήν ἀσκήσι τῆς σαλότητος ἀκράϊο καὶ πρωτότυπο εἶδος προσποιεῖται ὁ μοναχός πῶς τοῦ σάλεψε τό μυαλό, καί κατακτά ἔτσι τίς κορυφές τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς ἀπαθείας.
Όνομα

[*] Στις Σκήτες ἔκτος ἀπό τούς μικρούς Ναούς κάθε Καλύβης ὑπάρχει καί ὁ μέγας καί κεντρικός Ναός, τό «Κυριακόν». Σ' αὐτόν, μέ τήν συμμετοχή ὄλων τῶν μοναχῶν τῆς Σκήτης τελούνται οἱ Α-κολουθίες τῶν Κυριακῶν κυρίως, καθώς καί τῶν μεγάλων εορτῶν.

[†] Μέγα καί θαυμαστόν προσκύνημα Εἰς Τταλαιστίνην καί Σίνα, Σύρος 1935», σελ. 142-143.

κιλίμιον καὶ ἐν σταμνίον δι' ὕδωρ καί μερικά πεπαλαιωμένα φορέ-ματα. Οὔτε στρωμνήν εἶχεν, οὔτε βιβλία, οὔτε ἐπιπλόν ὀλοτελώς. Κατά τήν νύκτα δέν ἔκοιμάτο, ἀλλ' ἠγρύπνει προσευχόμενος καί διαλεγόμενος. Ἦκούετο κατά τήν νύκτα νά φωνάζη, «φύγετε τά'ιτονηρά πνεύματα, ὁ Χριστός σας Ἰππιμα!». Πολλάκις ἠκούετο ὡς νά φιλονικη μετὰ τίνος· πλησίον ἐκεῖ εἶχε τό κελλίον του ὁ μοναχός Κορνήλιος· ἠρώτησα μίαν τῶν ἡμερῶν τόν μοναχόν Κορνηλιόν· τί συμβαίνει εἰς τόν γέροντα Βαρνάβαν καὶ φωνάζει τήν νύκτα καί φιλονικεῖ; Τά πονηρά πνεύματα, λέγε» ὁ πατήρ Κορνήλιος, ἐνοχλοῦσιν αὐτόν καὶ αὐτός ἀντιλέγει ὡς ἀναγινώσκομεν εἰς τό Πατερικόν, ὡς ἐποίουν οἱ μεγάλοι πατέρες οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὰς ἐρημούς...

Ἡ θεωρία τοῦ προσώπου του ἐνέπνεε σεβασμόν διότι ἐζωγρα<ρισμένη ἢ ἀρετή ἐφαίνετο εἰς τό πρόσωπον του. Ἀπέθανε εἰς γήρας βαθύ, καί προγνώρισας πρό πολλῶν ἡμερῶν τήν αὐτούτελευτήν» (Απομνημονεύματα, Α', σελ. 57-58).

[§] Στό βιβλίον τοῦ Ἀρχιμ. Ἰωακείμ Σπετσιέρη, «Ἡ ἐρημίτι; Φωτεινή εἰς τήν ἐρημὸν τοῦ Ἰορδάνου», ἐκδοσι; Σ. Σχοῖνα, Βόλοξ, 1955⁴», μπορεῖ κανεὶς νά γνωρίσῃ τήν ὑπέροχην αὐτὴ ὄσιακὴ μορφή καὶ τήν θαυμαστὴν ἱστορίαν τῆς.

[5] Εἰς ὅσους ἐνδιαφέρονται νά καλλιεργήσουν ἀνώτερη πνευ-ματικὴ ζωὴ καὶ νά γευθοῦν «ἄρτον ἀγγέλων», συνιστοῦμε τό θαυ-μάσιον ἔργο τοῦ Ἁγίου Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, «Ὁμιλίες πνευματικάι». Κυκλοφορεῖ σέ ἄρτια ἐκδοσι τῆς Αποστολικῆς Διακονίας, στήν σειρά «Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων», τ. 41-42. Στό κείμενον αὐτό περικλείονται τὰ πιο μεθυστικὰ ἀρώματα τοῦ Πνεύματος.

στοί σαλοί υπήρξαν ο όσιος Συμεών (στήν Συρία, ς' αι.), ο όσιος Ανδρέας (στήν Κωνσταντινούπολη Θ'-Γ αι.), ή όσία Ίσιδώρα (στήν Άνω Αίγυπτο, δ' αι.) κ. ά.

[7] Κατά τά έτη 1894-1917 Αυτοκράτωρ της Ρωσίας ήταν ο Νι-κόλαος Β' 'Αλεξάνδροβιτς, ο τελευταίος τών Τσάρων. Τό 1918 έκτελέσθηκε οικογενειακώς από τούς Μπολσεβίκους στήν πόλι τών Ου-ραλίων Αίκατερίνμπουργκ.

[8] Αναφέρεται στόν Αλέξανδρο Γ' 'Αλεξάνδροβιτς (1881-1894), πού υπήρξε Τσάρος δυναμικός, προικισμένος μέ έξοχα προσόντα, ειρηνόφιλος καϊ προασπιστής τής Όρδοδοξίας, άλλ' 6 όποιος απέ-θανε πρόωρα, σέ ήλικία 39 ετών.

Αρχιμανδρίτου Χερουβεΐμ (+) Σύγχρονες Αγιορείτικες μορφές

Σάββας ο πνευματικός -Έκδοσις Η'

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΠΑΡΑΚΛΗΤΟΥ ΩΡΩΠΟΣ Α ΤΤΙΚΗΣ 1995